

Het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek reflecteert over
een (post) Covid-onderzoeksagenda.

Congresverslag en reflecties rond Onderwijsonderzoek @ home.

Boeve-de Pauw Jelle; Elen Jan; Geerinck Ilse;

Op 't Eynde Peter; Voet Michiel & Wouters Ruth.

UC Leuven-Limburg; Hogeschool KdG;

UGent; KU Leuven; Katholiek Onderwijs Vlaanderen.

Referentie

Boeve-de Pauw, J., Elen, J., Geerinck, I., Op 't Eynde, P., Voet, M. & Wouters, R. (2021).
Het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek reflecteert over een (post) Covid-onderzoeksagenda.
Congresverslag en reflecties rond onderwijsonderzoek @ home. Vlaams Forum
Onderwijsonderzoek.

Het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek reflecteert over een (post) Covid-onderzoeksagenda.

Congresverslag en reflecties rond onderwijsonderzoek @ home.

Op 22 oktober 2020 hield het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek een digitale studiedag. De aanleidingen hiervoor was tweeledig. (1) Enerzijds werden de rol en het opzet van het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek, de Vlaamse tegenhanger van de Vereniging voor Onderwijs Research (VOR) door een nieuw bestuur herdacht. Een nieuwe beleidskeuze is om, onder meer met studiedagen en seminars, tegemoet te komen aan de vraag van de groeiende groep onderwijsonderzoekers aan hogescholen naar laagdrempelige fora waar onderwijskundig (praktijk-)onderzoek kan gedeeld en besproken worden. Daartoe werd geopteerd voor een Vlaanderenbreed georganiseerd congres. (2) Anderzijds hielden – en houden - de coronamaatregelen onderwijsonderzoekers in de ban. (Gedeeltelijke) schoolsluitingen, verregaande hygiënemaatregelen in scholen, en de uitrol van afstandsonderwijs via allerlei digitale leerplatformen en -activiteiten, hebben niet enkel een impact op onderwijs, maar ook op (empirisch) onderwijsonderzoek en op het publiek maken van onderzoeksresultaten.

Vanuit deze aanleiding kozen de organisatoren van deze online studiedag voor reflectie, verbinding en uitwisseling via drie plenaire bijdragen en vier parallelsessies met telkens drie bijdragen. De inhoud van de verschillende parallelsessies bestreek een breed spectrum van praktijkgericht onderzoek, ontwerponderzoek, evaluatieonderzoek en fundamenteel onderwijsonderzoek. Deze sessies droegen voornamelijk bij aan kennisuitwisseling, zoals ook bleek uit de digitale poll op het einde van het congres. In dit congresverslag worden in de eerste plaats de plenaire reflecties gedeeld, en wordt een pleidooi gehouden om verder vorm te geven aan een (post-)COVID onderzoeksagenda.

Drie reflecties over onderwijsonderzoek in coronatijden

Aan drie prominente stemmen uit het Vlaamse onderwijslandschap werd gevraagd om te reflecteren over hoe het is om in coronatijden aan onderwijsonderzoek te doen en om een bijdrage te formuleren rond een (post)-COVID onderwijsonderzoeksagenda. Jan Elen, hoogleraar instructiepsychologie en -technologie en programmadirecteur van de Educatieve master gedragswetenschappen aan de KU Leuven, brengt een reflectie op het microniveau van onderwijs, vanuit de concepten ‘situated cognition’ en ‘embodied cognition’. Ilse Geerinck, onderzoeker bij het expertisecentrum Art of Teaching en lerarenopleider aan de University Colleges Leuven-Limburg, schetst voornamelijk vanuit een macroperspectief een kritische lezing van het dominante discours over praktijkgericht onderzoek. Peter Op ’t Eynde, regiodirecteur van de pedagogische begeleidingsdienst van Katholiek Onderwijs Vlaanderen regio Mechelen-Brussel, belicht tot slot voornamelijk het mesoperspectief tussen school en gezin; hij zoomt in op de digitaliseringsagenda en het belang van de thuiscontext die (her)ontdekt werd bij de uitrol van afstandsleren.

Reflectie Jan Elen.

Corona-blijvertjes in onderwijs op micro-niveau¹

Wat ons overkomt, wat ons overkomen is, valt eerder met een crash-test dan met een zonsverduistering te vergelijken. De uitdagingen stelden gangbare praktijken op proef. Eerder dan simpelweg terug te keren naar het oude normaal, zijn we uitgenodigd het nieuwe normaal in te vullen. Dit stukje richt zich uitsluitend op het microniveau.

¹ Voor een afzonderlijke verwijzing naar deze reflectie: Elen, J. (2021). Corona-blijvertjes in onderwijs op micro-niveau. In *Het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek reflecteert over een (post) Covid-onderzoeksagenda. Congresverslag en reflecties rond onderwijsonderzoek @ home*. Vlaams Forum Onderwijsonderzoek

Voor onderwijs op microniveau lijkt te gelden dat de COVID19 uitbraak voornamelijk zal worden geassocieerd met digitaal ondersteund afstandsonderwijs. De radicaliteit van de invoering van digitaal ondersteund afstandsonderwijs heeft nog veel sterker dan voorheen de relevantie van twee noties niet zozeer geïllustreerd dan wel in het gezicht gewreven. De nood aan verder onderzoek dienaangaande ontkennen lijkt gelijk te staan aan het ontkennen van het schijnen van de zon.

Een eerste notie is 'situated cognition'. In z'n prachtig experiment over het omrekenen van munteenheden zonder hulpmiddelen, met potlood en papier, of met een rekenmachine heeft Säljö (2006) destijds al helder aangegeven dat wat we kunnen, wat we kunnen leren mede afhankelijk is van de context waarbinnen we ons bevinden, omdat die context omwille van de daarin vervatte cognitie erg faciliterend, dan wel inhiberend kan zijn. Het gesitueerde karakter van schools leren is als notie verrijkt doorheen de COVID19 crisis. Het is duidelijk geworden dat schools leren in de 21ste eeuw uitgaat van een aantal basisveronderstellingen die niet steeds vervuld zijn: het gaat over materiële voorwaarden zoals een rustige werkplek of vlotte toegang tot digitale hulpmiddelen, maar ook immateriële zoals een omgeving die tijd en (mentale) ruimte biedt aan dat schoolse leren. Scherper dan ooit zijn we geconfronteerd met de realiteit dat niet alle leerlingen vlotte internetconnecties hebben of een kamer waarin rustig kan worden gewerkt, dat niet alle leerlingen de tijd vrij krijgen om zich aan het schoolse te kunnen wijden.

Een tweede notie is 'embodied cognition'. Auteurs zoals Pfeifer en Bongard (2006) hebben er eerder al op gewezen dat we niet alleen met onze hersenen leren, we leren met ons lichaam. Het belang en de gelaagdheid van deze vaststelling komt naar voren in de herhaalde opmerkingen over de rijke maar tegelijkertijd beperkte mogelijkheden van digitaal afstandsonderwijs. Leerkrachten geven aan het 'contact' te missen en daardoor hun leerlingen niet ten volle kunnen ondersteunen. Leerlingen geven aan minder goed te kunnen studeren

door het gemis aan sociaal contact en aan de onmiddellijke aanwezigheid van anderen die hen in hun studeren kunnen aanmoedigen, sturen en helpen. Het scherm filtert reacties, het scherm richt de aandacht, en structureert de interactie, maar vermindert juist daardoor ook de kans dat aandacht kan worden besteed aan kleine verbale en non-verbale signalen. Dat dankzij de technologie het mogelijk is gesprekken te voeren en elkaar hierbij ook te zien, is wonderbaarlijk en is lang een toekomstdroom geweest. De radicale inzet ervan als de enige mogelijkheid heeft evenwel ook getoond dat deze communicatie gemedieerd is en dus gefilterd, en dus beperkt. Veel meer dan ooit tevoren is duidelijk geworden dat mensen minstens behoefte hebben aan multisensorieel contact, dat er behoefte is aan ongefilterde communicatie, aan contact waarbij naast zien en horen gebruik wordt gemaakt van meerdere zintuigen. Meer plastisch uitgedrukt roept het COVID19 gebeuren de vraag op naar de rol van feromonen in de dagelijkse praktijk van leren en onderwijzen.

Het coronavirus heeft ons geleerd dat onderwijs nog complexer en nog gelaagder is dan we al dachten. De hoeveelheid en complexiteit van de onderzoeksvragen is van die aard dat (tenzij er -eindelijk- financieel serieus wordt geïnvesteerd) er heldere prioriteiten nodig zullen zijn. In navolging van Reeves en Reeves (2015) kan worden gepleit om hierbij reële onderwijsproblemen centraal te stellen. Het geheel is best niet georiënteerd op naar wat contextonafhankelijk 'werkt'. Wenselijker lijkt onderzoek te zijn op grond waarvan redeneringen kunnen worden uitgewerkt aan de hand waarvan binnen specifieke situaties adequate oplossingen kunnen worden gegenereerd. Dat vergt onderzoek dat enerzijds methodologisch divers is zoals Salomon (1990) al aangaf en anderzijds rekening houdt met zowel het gesitueerde als het lichamelijke verankerde karakter van leren en onderwijzen.

Reflectie Ilse Geerinck.

Hoezo, praktijk(gericht) onderzoek brengt vernieuwing?²

De stelling die ik in het midden wil leggen is deze: ‘De Corona-pandemie heeft de mythe dat praktijkgericht onderzoek leidt tot nieuwe kennis en innovatief is, ontkracht’.

Praktijk(gericht) onderzoek kadert in de oorverdovende roep om ons als leraren levenslang te ontwikkelen en verder te professionaliseren. Praktijk(gericht) onderzoek is relevant voor het onderwijs. Het is ‘vraag-gestuurd’ (hoe-vragen). Het wil oplossingen aanreiken op problemen, noden en behoeften die aanwezig zijn in de concrete klas-of schoolpraktijk. En dit op een participatieve wijze, dit is samen met of in opdracht van het onderwijsveld. De output van praktijkgericht onderzoek is een concreet tastbare ‘tool’ of instrumenten waarmee men leraren wil ondersteunen, hen vaardig maken om dat probleem op te lossen. Verder wordt het succes van praktijkgericht onderzoek gemeten aan de impact en de valorisatie: de verspreiding en het gebruik van de ontwikkelde instrumenten (bv. wijzers, stappenplannen, etc.) binnen het werkveld. Tot slot dient praktijkgericht onderzoek te leiden tot nieuwe kennis die innovatief is. Deze kennis, zo kunnen we vaststellen, heeft betrekking op ‘wat werkt hier en nu voor mij, als leraar, in deze specifieke klas-en schoolcontext’.

‘Waarheid’ is met andere woorden datgene dat ertoe bijdraagt dat de eigen praktijk versterkt – lees: een toegevoegde waarde biedt.

Wat Corona ons laat zien, is dat kennis binnen praktijkgericht onderzoek geen vernieuwing brengt. Praktijk(gericht) onderzoek optimaliseert wat is door enkel te vragen te stellen naar het hoe (‘methode’) en bestendigt zo de bestaande praktijken. Sommigen stellen dat door Covid-19 de digitalisering eindelijk vernieuwing en verandering in onderwijs heeft

² Voor een afzonderlijke verwijzing naar deze reflectie: Geerinck, I. (2021). Hoezo, praktijk(gericht) onderzoek brengt vernieuwing? In *Het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek reflecteert over een (post) Covid-onderzoeksagenda. Congresverslag en reflecties rond onderwijsonderzoek @ home*. Vlaams Forum Onderwijsonderzoek

gebracht. Deze stelling klopt niet: de digitalisering was er al, de onderwijstechnologie is al lange tijd voorhanden, en stond voor de deur om uitgerold te worden in scholen. Anderen stellen dat door Coronapandemie de scholen zich hebben omgevormd tot ‘slimme scholen’ met gepersonaliseerde leertrajecten en team-teaching in plaats van jaarklassen, vakken en leraren. Wat deze pandemie echter heeft gedaan, is slechts het proces versneld en bepaalde praktijken geoptimaliseerd. Toch wordt door velen de pandemie als bewijs aangevoerd voor vernieuwing en verandering binnen het onderwijs. Wat men niet lijkt te zien, is dat het hier gaat om opvattingen die naadloos aansluiten bij oude ‘mythen’ die al aanwezig waren voor de Corona-pandemie. Zelfs de belangrijkste mythe in onderwijs kende een optimalisatie, met name de groeiende sociale ongelijkheid. Waarom heeft deze pandemie onze mens-en wereldbeeld niet ten gronde veranderd? Waarom doen we nog steeds dezelfde dingen?

De filosoof Simone De Beauvoir heeft menig decennia geleden al aangekaart dat de mens het product is van de taal en de cultuur. ‘Je komt niet ter wereld als vrouw, je wordt tot vrouw gemaakt’ (‘On ne naît pas femme: on le devient’) aldus haar bekende uitspraak (de Beauvoir, 1949/1973). Voor De Beauvoir is ‘denken en begrijpen’ dan ook steeds het ontkrachten van de mythen (of het taalspel) waarin we vastzitten (Welten, 2020). En er zijn vandaag tal van mythen in onderwijs: ‘de mythe van gelijke kansen’, ‘de mythe van identiteit en kwaliteit’, ‘de mythe van leerwinst en leerachterstand’, ‘de mythe van kritisch denken en burgerzin’, ‘de mythe van verandering en innovatie’, enzovoort.

Het zijn deze mythen die ons handelen aansturen, of anders gesteld, de leraar en de onderwijsvertrekker is het product van de taal die we vandaag hanteren en de mythen herbestendigen in de praktijk. De vraag is dan ook, kunnen we ons, als leraar, bevrijden van deze mythen? Is ‘verlossing’ überhaupt nog mogelijk?

Vernieuwing is enkel mogelijk als we erin slagen om de (prille) crisis die zich aankondigt echt te gaan voltrekken door de oorspronkelijke vragen op tafel te krijgen.

Oorspronkelijke vragen zijn vragen die leiden tot ‘een ontrafelen van wat is’ en de mythen ontkrachten. Wie zijn wij, die het belangrijk vinden om te differentiëren in de klas? Wie zijn wij, die het belangrijk vinden om leerwinst te creëren? Wie zijn wij, die vasthangen aan leerwerkboeken? (Foucault, 2006)³. Pas als we onszelf, als leraar en als onderzoeker mee in het spel brengen, kunnen we loskomen van wie we zijn én van wat we gevraagd worden te doen. Op dat moment ontstaat er een ‘mogelijkheid’ om ons op andere manier te verhouden tot onszelf, de ander en de wereld. Kortom, om anders te handelen en andere dingen belangrijk te vinden.

Het Latijnse woord voor ‘oplossen’ is ‘solvere’ en betekent ‘ontrafelen, ontwarren, losmaken van elkaar’.⁴ Praktijkonderzoek moet gaan over het ‘oplossen’ van hedendaagse klas-en schoolpraktijken. Deze vorm van praktijkonderzoek omvat het losmaken van de dingen en de woorden, het ontrafelen van het taalspel waarin we zitten. Het vanzelfsprekende – de vele mythes – onvanzelfsprekend maken door andere taal te vinden en alzo ons op een andere manier kunnen verhouden. Onderzoek is immers steeds weer de woorden zoeken om datgene wat aanwezig is maar nog niet ‘bestaat’, in het leven te roepen en te delen. En misschien is dit belangrijk: voor de filosofe Hannah Arendt is schrijven een deel van begrijpen als zijnde het oplossen en ontwarren van onze praktijken. Het adequaat in woorden kunnen uitdrukken en een taal vinden maakt deel uit van het begrijpen (of ontrafelen) van de werkelijkheid. ‘En als anderen begrijpen zoals ik begrijp, dan delen we een wereld’, aldus Arendt in een gesprek uit 1964.

De Corona-pandemie heeft de mythe ontkracht dat praktijkgericht onderzoek leidt tot nieuwe praktijken. De ware toedracht van vernieuwing impliceert een act van ontwarren en

³ Zie ook, Foucault, M. (2004), *Breekbare vrijheid*, Boom: Parrhèsia: Het gaat over ‘de ervaringen die tot taak hebben het subject aan zichzelf te ontrukken, zodanig dat het dat niet meer is, of helemaal anders is dan zichzelf, tot zijn zelfopheffing en desintegratie toe.’ (p. 173).

⁴ Met dank aan Job De Meyere die me hierop gewezen heeft.

ontrafelen. Praktijk(gericht) onderzoek waarin wij steeds zelf mee in het spel worden gebracht, en een nieuwe taal vinden om een andere verhouding te kunnen innemen tot onszelf en de wereld.

Vinden we het niet belangrijk om deze vrijheid op te nemen om ons te bevrijden van de mythe? Prima, maar laten we dan ophouden met het uitbazuinen dat we vernieuwing belangrijk vinden.

Reflectie Peter Op 't Eynde.

De impact van Covid-19 op ons onderwijs: Op zoek naar een post-covidagenda voor onderwijsonderzoek.⁵

De Covid-19-pandemie heeft het alledaagse doen en laten in ons onderwijs op zijn kop gezet. Het geheel aan maatregelen waaraan scholen zich te houden hadden en hebben, en de snelheid waarmee deze verander(d)en en ingevoerd worden, hebben het werken van in de directie- en lerarenkamer, over de klasvloer, tot in de slaap- en woonkamer van de leerling grondig veranderd.

Digitaliseren, digitaliseren, digitaliseren!

Met het afkondigen van de strenge lockdown deed ook het afstandsonderwijs zijn intrede in het Vlaamse leerplichtonderwijs. Sindsdien is 'digitaliseren, digitaliseren,

⁵ Voor een afzonderlijke verwijzing naar deze reflectie: Op 't Eynde, P. (2021). De impact van Covid-19 op ons onderwijs: Op zoek naar een post-covidagenda voor onderwijsonderzoek. In *Het Vlaams Forum Onderwijsonderzoek reflecteert over een (post) Covid-onderzoeksagenda. Congresverslag en reflecties rond onderwijsonderzoek @ home*. Vlaams Forum Onderwijsonderzoek

digitaliseren' het onderwijsmotto bij uitstek. Van initiatieven voor het verzamelen van laptops voor leerlingen en scholen tot de recente 375 miljoen Euro die de Vlaamse regering vrijmaakt voor 'de grote digisprong' (*Digisprong*, z.d.), allen moeten ze de digitalisering van ons onderwijs versterken. Hoe dit dan best wordt ingezet in scholen om tot een krachtig onderwijs te komen, is vooralsnog minder duidelijk.

De evolutie van de maatregelen en de terechte inspanningen om scholen zo veel mogelijk open te houden zorgt er immers voor dat (secundaire) scholen op dit moment in hun concrete werking inzetten op het hele spectrum van leren: van live- over hybride tot afstandsleren. Daarin het gepaste evenwicht vinden en de meest effectieve aanpak is een hele uitdaging waar in de pre-covid periode amper moest worden over nagedacht.

Je ziet dan ook grote verschillen tussen hoe leraren en scholen hiermee aan de slag gaan. De ene grijpt de kans met twee handen om voluit gebruik te maken van alle mogelijke features die een digitale en hybride onderwijsleeromgeving te bieden heeft. De andere zet de eerste voorzichtige stappen in de wereld van webinars e.a. en voelt zich door de strikte veiligheidsmaatregelen in livelessen veeleer gedwongen om terug te plooiën op de klassieke docerende aanpak. De schoolleiding komt het toe om er samen met hun lerarenteam voor te zorgen dat hierrond een samenhangend beleid wordt ontwikkeld zodat alle leerlingen, leraren en ouders weten waar ze aan toe zijn. In een steeds veranderende context waarin voortdurend geschakeld moe(s)t worden, allerminst evident.

De krachtige leeromgeving zonder muren

Een fascinerende vaststelling is dat door het moeten inzetten op afstandsleren het belang van de thuiscontext (her)ontdekt werd. Het werd soms pijnlijk duidelijk zowel voor leraren als beleidsmakers hoe verschillend de thuiscontext van kinderen en jongeren is. De ene jongere kan leren en studeren in een eigen kamer, met eigen laptop, internet en aanwezige

ouders die de nodige ondersteuning kunnen bieden. De andere stond en staat er veeleer alleen voor, en moet laptop en kamer delen met broers en zussen, of verdween volledig van de radar omdat internet niet of weinig beschikbaar is thuis. Eigenlijk wisten en weten we dit al lang. Gelijke onderwijskansen is reeds lang een belangrijk thema en onderzoek heeft al vele handvatten aangereikt om hieraan te werken. Het prestatiegerichte denken en soms al te enge kwaliteitsdiscours heeft de aandacht hiervoor echter wat naar de achtergrond verdrongen, met uitzondering misschien van de grootstedelijke context. Wat covid-19 pijnlijk duidelijk heeft gemaakt, is dat wanneer we als onderwijsonderzoekers en leraren nadenken over het ontwikkelen van krachtige leeromgevingen, we dit niet kunnen beperken tot de school als onderwijsleeromgeving. Bij het ontwikkelen en het denken over een krachtige onderwijsleeromgeving voor al onze leerlingen dienen we meer dan ooit de muren van de school te slopen en voluit rekening te houden met factoren buiten de school, zowel in de thuiscontext als de virtuele wereld. Slechts wanneer we die meenemen in het uitwerken van onze leeromgevingen en ze gericht en gepast inzetten, werken we aan krachtig onderwijs voor al onze leerlingen.

Een (post-)COVID agenda voor onderwijsonderzoek

Het ontwikkelen van krachtige onderwijsleeromgevingen die in hun genese de schoolmuren doorbreken en zowel de thuiscontext als de mogelijkheden van de digitalisering voluit meenemen, zet aan tot (meer) onderzoek rond o.a. onderstaande vragen:

1. Hoe ziet het landschap van de ‘nieuwe’ krachtige onderwijsleeromgeving eruit?
 1. Hoe werkt dat voor de leerling?
 2. Wat is de belangrijke rol van de school/leerkracht hierin?
 3. Hoe organiseren we dat landschap?

4. Hoe zetten we live-hybride-en afstandslernen gepast in?
 5. Hoe realiseren/bewaken we de beoogde leereffecten bij elke leerling?
 6. Hoe differentiëren we daarbinnen?
2. Hoe kijken leerkrachten en directies naar dat landschap?
 1. Hoe begrijpen zij dat?
 2. Wat vraagt dit met betrekking tot hun opleiding en professionele ontwikkeling?
 3. Hoe ziet het landschap van de ‘nieuwe’ krachtige opleidings- en professionaliseringsomgeving voor leraren er dan uit?

Vele van deze vragen zijn op zich niet ‘nieuw’. De COVID-19 periode heeft ze alleen terug op scherp gesteld en in een wat ander perspectief. Als onderwijsonderzoeker hier verder kritisch bij stilstaan en van daaruit de onderzoeksagenda voor de toekomst uittekenen, kan het onderwijs en onze leerlingen enkel maar ten goede komen.

Zet het gesprek verder over een (post-)COVID onderzoeksagenda

Deze laatste opdracht van Peter Op 't Eynde leggen we graag voor aan de hele onderwijsonderzoeksgemeenschap van Vlaanderen en Nederland: zet het gesprek verder over een (post-)COVID onderzoeksagenda. Ook tijdens de studiedag kwamen andere, nieuwe vragen naar boven, bijvoorbeeld rond de impact van een grote maatschappelijke onzekerheid op het socio-emotionele aspect van leren; rond de impact van afstandsonderwijs op het leraarschap; rond het gelijke onderwijskansenvraagstuk in de context van hybride onderwijsleeromgevingen; rond een hertekening van de curricula van de lerarenopleidingen; rond veranderend beleid ten aanzien van flexibele, geïndividualiseerde leertrajecten en rond samenwerkingssporen tussen wetenschappelijk onderzoek en praktijkgericht onderzoek.

Om verder in gesprek te gaan in de verschillende onderzoeksgroepen en – centra van Vlaanderen en Nederland kunnen volgende algemene vragen richtinggevend zijn

- Wat nemen we als onderzoeksinzichten en praktijken mee naar de toekomst?
- Wat laten we (definitief) achter ons?
- Welk onderzoek hebben we nodig om hier betekenisvolle antwoorden op te geven?

Aarzel niet om ons bij dat gesprek te betrekken.

Referenties

- Hannah Arendt. (1964). *'Zur Person': Günter Gaus im Gespräch mit Hannah Arendt*. [Video] YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=J9SyTEUi6Kw>
- Digisprong. (z.d.). Geraadpleegd 28 januari 2021, van <http://digisprong.be/>
- de Beauvoir, S. (1949/1973). *Le deuxième sexe I. Les faits et les mythes*. Paris: Éditions Gallimard.
- Foucault, M. (2006). *De woorden en de dingen. Een archeologie van de menswetenschappen*. Amsterdam: Boom.
- Pfeifer, R., & Bongard, J. (2006). *How the Body Shapes the Way We Think: A New View of Intelligence*. Cambridge MA: The MIT Press.
- Saljö, R., Eklund, A., & Mäkitalo, A. (2006). Reasoning with mental tools and physical artefacts in everyday problem-solving. In L. Verschaffel, F. Dochy, M. Boekaerts, & S. Vosniadou (Eds), *Instructional Psychology: Past, Present, and Future*. (EARLI Advances in Learning and Instruction Series). pp. 73-90, Amsterdam: Elsevier.
- Salomon, G. (1990). Studying the flute and the orchestra: controlled vs. classroom research on computers. *International Journal of Educational Research*, 14(6), 521-531.
- Reeves, T., & Reeves, P. (2015). Educational technology research in a VUCA world. *Educational Technology*, 55 (2), 26-30.
- Welten, R. (2020). *Wie is er bang voor Simone de Beauvoir? Over feminisme, existentialisme, God, liefde en seks*. Amsterdam: Boom.